

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte fredag den 29. april 1960 kl. 9.

Møtet ble ledet av nestformannen, R ø i s e l a n d .

Til stede var: Borten, Bøyum, Reidar Carlsen, Kjøs, Mellesmo, Offerdal, Kildal (for Erling Petersen), Reinsnes, Røiseland, Langhelle, Henrik Svensen, Dahl, Hareide, Hønsvald, Paul Ingebretsen, Ingvaldsen, Vatnaland og Watnebryn.

Av Regjeringens medlemmer var til stede: utenriksminister Lange.

Dessuten ble følgende embetsmenn fra Utenriksdepartementet gitt adgang til møtet: ekspedisjonssjef Gunneng og byråsjef Hedemann.

Fung. formann: Møtet er kalla saman for at utanriksministeren skulle gi ei orientering om det aktuelle stoff som ligg føre framfor *statsrådsmøtet i NATO*, som skal haldast i neste veke. Eg gir ordet til utanriksministeren.

Utenriksminister Lange: Jeg vil be om først å få nevne en annen sak, som jeg gjerne vil at komiteen skal være orientert om.

Det har gjennom flere år vært et ganske sterkt påtrykk for at jeg skulle avlegge et besøk i Sovjet-Samveldet. Det har jeg avvist, fordi gjenvisitten etter statsministerens besøk ikke har funnet sted, og vi ville ikke motta offisiell gjestfrihet ensidig. Nå faller det seg imidlertid slik at ambassadør Gundersen skal gifte bort en datter i slutten av neste måned, og den anledning reiser jeg da som hans gjest på privat besøk og blir i Russland i ca. 14 dager. Det er klarert med de sovjetiske myndigheter, som aksepterer den formen. Det er en parallell med utenriksminister Undéns besøk der for tre-fire år siden, og den formen aksepterer de fullt ut. Besøket får altså en rent privat karakter i forhold til russerne, men det blir et 14 dagers opphold med anledning til å reise litt rundt i landet – det også som en privat reise som ambassadørens gjest. Dette er nå meldt fra i NATO-rådet og klarert den veien, og etter at jeg har nevnt det her, kommer det da til å bli sendt ut en ganske kort pressemelding om at dette private besøket finner sted.

Det statsrådsmøte som skal begynne mandag under ikke særlig gunstige ytre omstendigheter i et Istanbul hvor det i all fall i øyeblikket rår unntakstilstand, er det regelmessige vårmøte i NATO's råd. Denne gangen er de sakene som står på saklista, de spørsmål som skal opp på toppmøtet mellom Khrusjtsjov og de tre vestlige stats- og regjeringssjefer 16. mai i Paris.

Dagsordenen for toppmøtet er jo nokså generelt utformet, men er allikevel samlet om tre hovedemner: nedrustning, Tysklands-problemet og Berlin og forholdet Øst-Vest. I alle disse spørsmålene har arbeidsgrupper – for Tysklands-problemets vedkommende og når det gjelder forholdet Øst-Vest består denne arbeidsgruppe av de tre stormakter, supplert med en representant for Forbundsrepublikken i Tysklands-spørsmålet, og i nedrustningsspørsmålet av de fem vestlige land som er med i timaktsgruppen – forberedt det vestlige opplegg til toppmøtet. De har under arbeidets gang regelmessig rapportert til NATO's råd, så

der har på forskjellige stadier vært forberedende diskusjoner i Det faste råd i Paris, hvor vår representant har hatt høve til å gi uttrykk for de norske synspunkter på de spørsmål som har vært forelagt.

Men det ligger i sakens natur at slike forhåndsdrøftinger foran et møte hvor taktikken kommer til å spille en ganske stor rolle, ikke kan bli av mer enn temmelig generell karakter. Risikoen for lekkasjer selv fra NATO's faste råd, hvor der dog i salen under møtene er 30-40 personer til stede, er så stor at alle er innforstått med at man ikke der kan drøfte det taktiske opplegg. Det er realitetsstandpunktene i store trekk som har vært til drøfting i NATO's råd, og det er de som også vil bli drøftet på det forestående utenriksministermøte.

Jeg skal ganske kort gjennomgå de tre spørsmålsgruppene som jeg har nevnt, og jeg begynner da med nedrustningsspørsmålet. Det er blitt klart under forhåndsdrøftingene i NATO's råd at det i femmaktsgruppen, som består av De forente stater, Storbritannia, Frankrike, Canada og Italia, er en viss meningsforskjell mellom Frankrike på den ene siden og de fire andre på den andre siden, særlig hvor det gjelder spørsmålet om avleveringsmidler for kjernefysiske våpen, og i spørsmålet om kontrollert stans i prøvene med kjernefysiske våpen. Denne motsetningen er allikevel blitt overvunnet. Frankrike har gitt sin støtte til det alminnelige vestlige opplegg som bygger på Selwyn Lloyds nedrustningsforslag i De forente nasjoners generalforsamling i fjor høst, mot at de andre fire har gitt visse konsesjoner hvor det gjelder spørsmålet om avleveringsmidler for kjernefysiske våpen. En annen konsesjon er at i det som blir kjent utad som vestlig opplegg, er spørsmålet om prøvestans ikke nevnt, men det er allikevel underforstått at det spørsmålet vil bli drøftet på toppmøtet.

Under diskusjonen av disse spørsmålene i Rådet beklaget den norske representant at omtalen av prøvestansproblemet vil bli utelatt i det som vil bli gjort kjent fra vestlig side. Men vi fant det ikke hensiktsmessig å presse den saken, fordi det lett kunne ha ført til at franskmennene da gikk tilbake på sin støtte av planen for øvrig. Det kunne dessuten, hvis vi hadde insistert der, gitt tyskerne foranledning til å insistere på å ta med i planen sitt ønske om å gjøre ethvert fremskritt i nedrustningsspørsmålet avhengig av fremskritt i de viktigste politiske problemer, og denne sammenkoblingen ville vi gjerne unngå, for å ha muligheten åpen for i hvert fall visse helt begrensede resultater på nedrustningsområdet.

Under diskusjonen i Rådet understreket vår representant at Vestmaktens plan måtte presenteres på en så lettfattelig måte som mulig av hensyn til opinionen, og at drøftingene på nedrustningskonferansen mellom de ti makter måtte gi prioritet til de problemer som det var lettest å bli enig om. Som eksempler på slike problemer nevnte den norske representant opprettelse av omfattende soner for inspeksjon og kontrolltiltak mot overraskelsesangrep, og brukte som eksempel Dulles' forslag om en slik inspeksjonssone for hele det arktiske området, og han nevnte videre reduksjon og begrenning av nasjonale styrker og konvensjonelle våpen, samt spørsmålet om utforming av en avtale om en internasjonal nedrustningsorganisasjon.

Diskusjonen om nedrustningsspørsmålet på det forestående møte vil ganske sikkert bli konsentrert om selve opplegget for toppmøtet. Den kanadiske utenriksminister, som vi ganske nylig har søkt opplysninger hos, har sagt at han håper at man vil komme frem til et vestlig opplegg som kan munne ut i at det fra toppmøtet blir gitt nye retningslinjer som kan bryte den deadlock som nå forut for toppmøtet er oppstått i forhandlingene innenfor timaktsgruppen. Nå er det ingen som tar den deadlocken tragisk, for alle var forberedt på at forhandlingene i nedrustningsgruppen forut for toppmøtet ikke kunne bli annet enn innledende manøvrer. I virkeligheten er stemningen og oppfatningen hos alle de vestlige delegasjoner som har deltatt i disse timaktsforhandlingene, den at selv om man i sak har stått steilt mot hverandre, har tonen både i selve drøftingene og i samtalene utenom de formelle drøftingene vært rolig og saklig og mindre dominert av propagandahensyn enn man er vant til ved slike forhandlinger med representanter for Sovjet-regjeringen.

Canada har videre påpekt at de planer som hittil foreligger, etter deres mening ikke i tilstrekkelig grad trekker inn problemene i forbindelse med nedrustning, også hvor det gjelder kjernefysiske våpen. I en rapport som vi har fått fra Ottawa, blir det nevnt at de Gaulle da han var i Ottawa, i en samtale med den kanadiske utenriksminister skal ha sagt at han var tilhenger av at man søkte å nå fram til en avtale om kontrollert forbud mot at raketter og fly i det hele tatt skal føre kjernefysiske ladninger. Kanadierne støtter den franske oppfatningen, at dette spørsmålet om avlevering av kjernefysiske ladninger må komme mer i forgrunnen enn det hittil har vært stemning for blant de øvrige vestlige forhandlere.

Det kan nevnes at man fra kanadisk side også mener at det er bedre utsikter til å oppnå et positivt resultat i prøvestansspørsmålet på toppmøtet etter at Frankrike nå har fullført sine atomprøver og ikke har planer om nye slike prøver på lang tid fremover. De mener de har vunnet nok resultater ved de to prøvene som er holdt, til at de har materiale for å arbeide videre uten at nye prøver vil være nødvendig. Dermed skulle det være muligheter for at de vil gå med på å slutte seg til en prøvestansavtale hvis de kan oppnå noen resultater på det alminnelige nedrustningsfeltet under toppmøtet.

Vår delegasjon i Paris har meldt at for få dager siden la Vestmaktene frem et fire punkts forslag om alminnelig og total nedrustning, som motforslag til Zorins fremlegg om prinsipper for nedrustning. Akkurat i disse dager – i går, i dag og i morgen – foregår det forhandlinger i timaktsgruppen for å forsøke på grunnlag av disse to forslag å nå frem til et felles kommunike forut for den avbrytelse som det nå er enighet om. De skal avbryte sine forhandlinger for en seks ukers periode, så vidt jeg husker, i påvente av at det på toppmøtet kan bli enighet om visse direktiver for det fortsatte arbeid. De legger fra de fem vestlige forhandlingsdelegasjoner stor vekt på å få til et kommunike som kan gi et presentasjonsmessig gunstigst mulig bilde fra vestmaktssynspunkt av hele situasjonen nå umiddelbart foran toppmøtet.

Den britiske hoveddelegerte ved timaktsforhandlingene, Minister of State for Foreign Affairs, Ormsby Gore, redegjorde i forgårs for gangen i timaktsdrøftingene hittil i NATO's råd og påpekte at man regnet med at russerne før eller senere vil

velge den taktikk å påstå at det ikke lenger nytter å få de vestlige makter med på alminnelig og omfattende nedrustning, og at man derfor må gå i gang med drøfting av mer beskjedne tiltak. De vil altså overfor opinionen legge skylden på Vestmaktene, men de vil i realiteten gå med på det som kan gi praktiske resultater, nemlig å drøfte konkrete og begrensede tiltak på nedrustningens område.

Ormsby Gore mente videre at konkrete og reelle forhandlinger, dersom de kommer i gang, først og fremst ville komme til å dekke begrensning av konvensjonelle styrker og våpen, kontrolltiltak mot overraskende angrep og i en viss utstrekning kjernefysisk nedrustning, dersom Vestmaktene blir enige om å gå med på å drøfte avleveringsmidlene, altså raketter og fly, fremfor konvertering av de eksisterende lagre. Men man må være klar over at hvis man går inn på en drøfting av avleveringsmidlene, vil det i realiteten si at man gir seg inn på en drøfting med sovjet-representantene og sovjet-regjeringen av hele problemet om fly- og rakettbaser utenfor eget område.

Det er i grunnen det som jeg i øyeblikket og på grunnlag av de opplysningene vi har, kan si om hvordan det ligger an i nedrustningsspørsmålet.

Hvor det gjelder Tysklands- og Berlin-problemet, har jo dette vært oppe til drøfting gjentatte ganger i NATO's råd. Denne gangen er det, som jeg nevnte, forberedt av en arbeidsgruppe som består av representanter for de tre stormakter og Den tyske forbundsrepublikk. Den har lagt frem for Det faste råd en rapport, som også skal diskuteres nå på statsrådsmøtet, som munner ut i et forslag om at den vestlige forhandlingsposisjon ved toppmøtet skal bygge på den vestlige plan for tysk samling og for nedrustningsavtaler som var utgangspunktet fra vestlig synspunkt på utenriksministerkonferansen i 1959 – den såkalte planen av 14. mai 1959. Denne planen ble avvist av russerne ved åpningen av møtet den gang og har aldri kommet opp til virkelig diskusjon. Man har ikke store illusjoner om at man vil få noen reell diskusjon med denne planen som utgangspunkt på toppmøtet nå heller. Dertil er det for mange indikasjoner på at man fra sovjetisk side ikke er reelt interessert i noen samlingsforhandlinger for Tysklands vedkommende. Men man mener at det av opinionsmessige hensyn, overfor opinionen både i Tyskland selv og i den vestlige verden for øvrig, og også i den uforpliktende del av verden, er viktig at der foreligger en klar og gjennomtenkt og utformet plan for hvordan man fra vestmakthold kan tenke seg en skrittvis utvikling som munner ut i en tysk samling på klart demokratisk grunnlag.

Man regner imidlertid reelt med at hvor det gjelder Tysklands- og Berlin-spørsmålene, vil forhandlingene meget raskt komme til å konsentrere seg om Berlin-problemet, og der er alle klar over at vi har en meget liten forhandlingsmargin å operere med. Det som kan komme på tale som konsesjoner fra vestlig side, er en meget begrenset reduksjon i tallet av de vestlige troppestyrker og en viss kontrollert begrensning av propagandavirkomheten, forutsatt at den begrensningen og kontrollen kan etableres både i østsektoren og i vestsektoren i Berlin, så det blir en gjensidighet i forholdet.

Det endelige opplegget for Berlin-spørsmålets vedkommende er ennå ikke lagt fram i NATO's faste råd. Det skal diskuteres enda en gang av Vestmaktene

utenriksministre, som møtes i Istanbul søndag, dagen før selve rådsmøtet åpner. Men vi vet litegrann om hvordan oppfatningene er hos de fire ledende makter som har deltatt i disse drøftinger.

Britene for sin del tror på at det skal være mulig å nå frem til en interimsavtale for Berlin, men de vil insistere på, som en forutsetning for å gå inn på en interimsavtale, at man får en viss garanti for hvordan situasjonen blir ved utløpet av en slik midlertidig avtale. De er enige med de andre i at det er nødvendig å bevare rettsgrunnlaget for de allierte styrkers nærvær i Berlin, og at innskrenkingen i antallet må være begrenset av to hovedhensyn: at styrkene skal være store nok til å kunne utføre effektivt de nødvendige politifunksjoner, og sterke nok til at man er trygg på at de oppdager i tide alle tilløp til aggressive tiltak fra østtyske myndigheter eller fra sovjetisk side.

Amerikanerne på sin side har liten tro på at man på det forestående toppmøte vil nå synderlige resultater hverken i Tysklands-spørsmålet eller i Berlin-spørsmålet. De regner med at man må overlate spørsmålet til videre, påfølgende forhandlinger på et lavere nivå, uten at de har spesifisert på hvilket nivå. De mener at det ikke er mulig å få russerne med på noen avtale før det er blitt klinkende klart for dem at vestmakttilbudene på slutten av utenriksministerkonferansen i Berlin i begynnelsen av september i fjor er den ytterste grense for hva man på vestmakthold kan strekke seg til. For øvrig tar man på amerikansk hold truselen fra russisk side om å slutte separat fred med Øst-Tyskland med ro. Men tror ikke på at Khrusjtsjov, selv om han fra tid til annen kommer med den truselen i sine taler, mener det så særlig alvorlig.

Det er i grunnen også vurderingen på fransk side, hos de Gaulle, etter de samtalene han hadde med Khrusjtsjov under besøket i Frankrike. De Gaulle er ellers av den oppfatning at man må opprettholde status quo i Berlin, men han kan tenke seg å gå med på en viss begrensning av okkupasjonsstyrkene og en kontrollert begrensning av propagandavirksomheten. Ellers er hans holdning den: «Vi har kunnet leve med den nåværende situasjon i de 15 år som er gått. Hvorfor skulle vi ikke kunne leve med den i 15 år til?» Han sier videre at tysk samling er nok ønskelig, men det er ikke praktisk politikk i dag, og i og for seg er den deling av Tyskland som vi har fått, et ikke ufortjent resultat av krigen.

Tyskerne på sin side regner med at drøftingene om Tyskland vil munne ut i en isolert diskusjon av Berlin-situasjonen. Men de er ikke særlig pessimistiske hvor det gjelder situasjonen i Vest-Berlin. De mener at en lokal sovjetisk eller østtysk aggresjon ville få konsekvenser globalt, og ville føre til totalt skibbrudd for hele den avspenningspolitikk som allting tyder på at Khrusjtsjov har satset på. De ville helst se at man sto fast på status quo uten noen innrømmelser, men de vil nok også gå med på de begrensede innrømmelser hvor det gjelder troppestyrkenes antall og propagandavirksomheten som er antydnet som konsesjoner fra vestlig hold, hvis det er interesse for det på sovjetisk side.

Under sitt besøk i Frankrike ga Khrusjtsjov inntrykk av at han var villig til å finne en rimelig løsning av Berlin-spørsmålet på kort sikt. Men samtidig hadde han gitt uttrykk for det samme syn som han nå har gjentatt offentlig i talen i Baku den

25. i denne måneden. Han sa, at en gang må det komme til en fredsavtale, og hvis Vestmaktene ikke vil gå med på fredsavtale både med Øst-Tyskland og med Vest-Tyskland, vil Sovjet-Samveldet slutte en avtale med Øst-Tyskland, som da automatisk vil bringe til opphør de alliertes rettigheter i Berlin. Men den franske vurdering er at dette er langtidsplaner, og at det ikke er noen hensikt hos Khrusjtsjov om å presse dette frem på dette første toppmøtet. Dertil er han for interessert i å få bevart den forhandlingskontakt som nå er innledet.

For oss er vel det viktigste synspunktet at en eventuell midlertidig avtale om Berlin blir slik utformet at den er tilfredsstillende fra vest-berlinerens synspunkt. Og der har vi en viss garanti ved at Vest-Berlins borgermester Willy Brandt er trukket meget nær inn i disse drøftingene på tysk side, og at det som skjer i Berlin-spørsmålet, skjer i forståelse mellom ham og Vest-Berlins regjering og regjeringen i Bonn.

Det tredje problemkomplekset er samlet under en hovedtittel, Forholdet mellom Øst og Vest. Der har det arbeidet en hovedarbeidsgruppe av de tre stormaktene, med tre undergrupper, og der er avgitt ikke mindre enn fem omfattende rapporter om dette spørsmålskomplekset – en om kulturell utveksling og informasjonsfrihet, en om handels- og økonomiske spørsmål, en om hjelp til underutviklede land, en om mulige sovjetiske forslag på toppmøtet og hvilke svar man fra vestlig side må være forberedt på å gi der, og så en rapport om generelle sider ved forholdet mellom Øst og Vest. Og alle disse dokumentene er blitt diskutert i NATO's faste råd og dets underkomiteer. Jeg skal her bare oppholde meg ganske kort ved noen av disse rapportene.

Komiteen vil huske at jeg i desembermøtet i Paris la nokså stor vekt på at man burde overveie forut for toppmøtet om man skulle gjøre et fremstøt overfor Sovjet-Samveldet for en økning av innsatsen for hjelp til underutviklede land gjennom FN's organer og programmer. Det har vist seg at dette forslag er møtt med sterk tilbakeholdenhet særlig fra amerikansk og britisk side, mens franskmennene har vist betydelig positiv interesse for det. Men jeg tror nok at i hvert fall en utpreget flertallsoppfatning innenfor NATO's råd er at på dette første toppmøtet er det for tidlig å komme fram med slike planer. Man må først ha nærmere konstatert hvor reell viljen til avspenning og viljen til en viss grad av positivt samarbeid er på sovjetisk side før man legger fram noen plan fra vestlig hold. Dessuten kommer den ting til at den italienske president Gronchi da han var i Moskva luftet den tanke overfor Khrusjtsjov og møtte klar og blank avvisning. Man var på sovjetisk side overhodet ikke interessert i å gå inn på noe slikt, man ville holde seg på det bilaterale plan hvor det gjaldt hjelp til underutviklede land.

De Gaulle arbeider med en egen plan, men han har ennå ikke gjort kjent hva innholdet av den er. Som eksempel på hva han tenker på er imidlertid nevnt et samarbeid om utbygging av Nildalens ressurser. Det skulle altså være et forsøk på å komme inn ved siden av Sovjet-Samveldet, f.eks. ved byggingen av Assuan-demningen. Likeledes en felles plan for utryddelse av tuberkulose i visse områder i Sør-øst-Asia – det er vel da det tidligere franske område i Indochina han har i tankene, skulle jeg tro. Men han har ikke konkretisert videre denne plan, så jeg

skulle tro at resultatet blir at denne tanken foreløpig blir satt til observasjon og ikke kommer til å bli fremført på det forestående toppmøtet. Jeg tar den generelle reservasjon at vi har fått vite fra britisk side at statsminister Macmillan er innstillet på under toppmøtet ikke slavisk å følge noen på forhånd oppsatt plan. Han bruker det uttrykk at han er innstillet på «play by ear» - han vil altså føle seg fram, prøve å få til at det blir så meget anledning som overhodet mulig for de fire til å møtes med bare tolker og kanskje én rådgiver hver for at de virkelig skal kunne komme hverandre inn på livet – og da kan også disse problemene komme med, skjønt det er lite sannsynlig at de gjør det.

Hvor det gjelder kulturell utveksling og utveksling av informasjoner, er det alminnelig stemning både blant de vestlige stormaktene og i NATO's råd for at man på toppmøtet skal sette meget inn for å se å få en økning i utvekslingen på alle områder. Det er nok så at man er klar over at dette på kort sikt kan gi Sovjet-Samveldet med sitt vel utbygde propagandaapparat visse fordeler, men man stoler på at en økt informasjonsfrihet og en økt kulturell utveksling, en nedbryting av den selvvalgte isolasjonen på sovjetisk side, vil gi fordeler for de vestlige land over litt lengre sikt.

Hvor det gjelder handels- og økonomiske spørsmål i forhold til sovjetblokken, er det alminnelig enighet om at dette sannsynligvis er et for teknisk betonet problemkompleks til at det vil spille noen større rolle på toppmøtet, men man er forberedt på at det fra sovjetisk side vil bli ført fram ønske om kreditter og angrep på den avtale som gjelder om kontroll med handelen med strategisk viktige varer.

Det er ikke noen stemning for sovjetisk medlemskap i en vestlig handelsorganisasjon, slik som det har vært luftet fra sovjetisk side, så lenge der i øyeblikket finnes en så fundamental motsetning mellom handelspolitikken i den østlige og den vestlige grupperingen. Ellers er man enige om at uløste problemer på dette området bør henvises til fortsatte forhandlinger i Den økonomiske kommisjon for Europa under De forente nasjoner og dens underkomiteer.

Så har det fra flere land innenfor NATO vært gitt uttrykk for ønske om at man skulle forsøke å komme fram til en prinsipperklæring fra toppmøtet om gjensidig ikke-innblanding og om forbud mot våpenleveranser til visse områder som f.eks. Midt-Østen eller Afrika. Der kan man vel si at hensikten bak disse ønskene er god, men nytten av en slik prinsipperklæring kan man vel stille seg temmelig tvilende til. Det er en viss risiko for at hvis man fremmer et slikt ønske fra vestmakthold, kan man bli møtt med krav om innstilling av den opplysningsvirksomhet som foregår fra vestlig side ved nyhetssendinger til områder som er sensitive. Dessuten er det en vanskelighet som spesielt gjør seg gjeldende ved alle slike prinsipperklæringer. Det er at ordene betyr helt forskjellige ting i øst og i vest, og at man derfor kan komme opp i uendelige tolkningstvistigheter. – Ønsket om en slik erklæring er særlig levende i land som Italia og Hellas, hvor den sovjetiske radiopropaganda virkelig er generende, er en faktor i opinionsdannelsen. Derfor er de opptatt av å forsøke å få en avtale om å få slutt på dette. De er dessuten

redde for at våpenleveranser fra østblokkland til områder i Midt-Østen kan bidra til å øke spenningen der.

Hvis jeg skulle gi noen norsk konklusjon hvor det gjelder dette toppmøtet, er det vel den at viktigere enn å forsøke å nå fram til avtaler allerede på dette første møtet som maksimalt kan vare 10 dager, er det at man benytter anledningen til å forsøke å få snakket ut om tingene, at vi for så vidt må være glade for den innstillingen som Macmillan har gitt uttrykk for, at han vil se å holde det minst mulig bundet, prøve å utnytte anledningen i størst mulig utstrekning til virkelig å komme den annen part inn på livet og få greie på hva hensikten er i den monn det er mulig. Det viktigste er å nytte møtet til å forsøke å få bort den gjensidige mistilliten. Det er viktig at det fra vestlig side blir gitt uttrykk for at vi på lengre sikt ikke har noe imot en økning av utvekslingen på alle områder, og særlig en større informasjonsfrihet, og heller ikke noe imot en vekst i det økonomiske samkvem, fordi alt dette kan bidra til å bryte ned isolasjonen og dermed også ta grunnen vekk under den mistillit som til i dag har ligget til grunn for hele den sovjetiske politikken overfor den vestlige verden.

Jeg kan kanskje nevne til slutt at det foruten disse spørsmålene om det forestående toppmøte vil foreligge et par dokumenter som kanskje kan gi foranledning til diskusjon, kanskje ikke. Det er Generalsekretærens årsrapport om organisasjonens arbeid, og det er en annen post som går igjen regelmessig på disse møtene, som heter «Den internasjonale situasjon i lys av den løpende utvikling», og hvor der foreligger en rekke dokumenter utarbeidet av den faste politiske komite under det faste rådet i Paris. Men fra vårt synspunkt er det ikke noe i disse rapportene som skulle gi anledning til noen særlig aktiv innsats, bortsett kanskje fra enkelte punkter i Generalsekretærens årsrapport, som kan gi oss foranledning til å si litt om hvordan vi gjerne vil at hele konsultasjonsvirksomheten i det faste rådet bør ordnes i fremtiden. Der er en viss tendens der til at man roter seg bort i prosedyrespørsmål og prosedyredebatte, til at det blir for sterkt knyttet til dokumenter, og så blir det lange diskusjoner om hvilken status disse dokumentene som skal ligge til grunn for diskusjonen, skal ha, og man får ikke noen tid til å diskutere realitetene i det hele tatt. Der tror jeg det kan være grunn til å komme med visse kritiske merknader med den hensikt å få bedret mulighetene for reell meningsutveksling. Men der er hovedvanskeligheten den at en rekke land ikke gir sine faste representanter i NATO's råd tilstrekkelig frihet til å uttale seg, slik at de, så snart de har fått lagt fram en rapport fra stormaktene eller fra et utvalg av stormaktene, forlanger at diskusjonene utsettes, fordi de må innhente instruks i detalj om hva de skal ha å si. Det henger sammen med at litt for mange av landene ikke har sendt representanter til NATO's faste råd med tilstrekkelig høy politisk status. Vi har hele tiden fra norsk side lagt vinn på å ha der representanter som var så vel hjemme i det som er norsk tenkning og norske oppfatninger på dette område at de kan uttale seg uten instruks og være sikre på at de er i samsvar med det som er norske oppfatninger. Det er i for liten utstrekning tilfelle med svært mange av de faste representantene ellers, og det er jo et forhold som bare kan rettes ved at

regjeringene forandrer sin praksis og dermed i handling gir uttrykk for at de legger større realitet i konsultasjonene enn de hittil har gjort.

Fung. formann: Bed nokon om ordet?

Borten: Det var bare et spørsmål. Utenriksministeren nevnte i forbindelse med Berlin-spørsmålet som en mulig konsesjon fra Vest innstilling av propaganda. Det virker litt overraskende. Er det slik å forstå at den er kvoteregulert?

Utenriksminister Lange: Nei – jeg sa ikke «innstilling av», men en viss kontroll med og begrensning av propagandavirkningen. Det er ikke tvil om at det fra visse vestlige hold har vært drevet en ganske intens og til dels litt ekstremt betont propagandavirkning med utgangspunkt i Vest-Berlin, og at det er en propagandavirkning som sannsynligvis ikke er av særlig stor verdi, slik at det ikke er noen stor konsesjon fra vestlig hold å gi avkall på den, mens det på sovjetisk side blir lagt en vesentlig vekt på å få den vekk. Hvorfor, det kan man spørre seg om, om det er en ren propagandamessig og taktisk betonet uvilje. Jeg tror ikke vi kan ta det som et symptom på at denne propagandaen har reell betydning og verdi, i hvert fall er det den alminnelige oppfatning både hos Vest-Berlins egne myndigheter og hos de vestlige stormakter at det i grunnen ville være en vinning i den nåværende situasjon å få begrenset denne propagandaen.

Borten: Men er ikke denne propagandaen gjensidig? Vi har jo det inntrykk utenifra.

Utenriksminister Lange: Jo, derfor er det forutsetningen for en begrensning på vestlig hold at man oppnår en kontrollert begrensning på østlig hold.

Henrik Svensen: Jeg har bare noen korte bemerkninger i forbindelse med det første tema, alminnelig nedrustning. Hvis de opplysninger som er kommet frem i pressen om resultatene av forhandlingene på 10-makts-konferansen er riktige – og det er det vel ikke grunn til å tvile på – forekommer det meg at de vestlige forhandlere i uforholdsmessig stor grad har lagt vekten på å finne frem til et kontrollorgan. Det forekommer meg at det er meget riktig i det Zorin sier, at vi får først se å bli enige om *hva* vi skal kontrollere, og så får vi etterpå se å bli enige om *hvorledes* vi skal kontrollere det. Hvis jeg forstår de opplysninger utenriksministeren ga nu om det siste fire punkts forslag riktig, er det håp om noe større elastisitet fra Vestens side enn jeg for min del synes å ha merket tidligere, og hvis utenriksministeren er enig i dette, vil jeg spørre om det ikke vil være rimelig at våre forhandlere understreker at man får begynne med å se om man kan finne frem til konkrete nedrustningsgebet, og så ta kontrollorganet i neste omgang.

Det er selvfølgelig riktig at det ikke vil være realistisk å gå i gang med en realitetsbehandling av nedrustningsplanen på grunnlag av Khrusjtsjovs FN-plan, altså fullstendig avrustning i løpet av fire år. Det må vel være utopisk. Men det må

vel allikevel kunne være riktig å skille ut enkelte begrensede områder og forsøke å komme frem til en avtale der. Det forekommer meg at det må være en riktigere vei.

Jeg vil gjerne si i den forbindelse at jeg for min del legger ikke så stor vekt på forhandlingene om stans i prøvene med kjernefysiske våpen osv. i denne omgang, og jeg tror det ville være mindre heldig om man fikk trukket spørsmålet om avleveringsmidlene for kjernefysiske våpen inn i de alminnelige nedrustningsforhandlinger nu. Dette er jo et særlig vanskelig emne, og jo flere emner man trekker inn i disse forhandlingene, jo mindre er vel utsiktene til å nå frem til et bruktbart resultat.

Så vil jeg gjerne si at jeg er enig i at presentasjonen av Vestens standpunkter er meget viktig. Det er naturligvis meget om å gjøre av hensyn til opinionen at Vestens standpunkter presenteres på en måte som kanskje kan være noe bedre enn man hittil stort sett har sett. Jeg vil gjerne få nevne i den forbindelse at det forekommer meg å være uheldig at nesten alltid når man blir presentert for et forslag fra Østens side, blir man samtidig presentert for et såkalt «motforslag» fra Vestens side, eller i det minste en meddelelse om at de og de vil tre sammen for å utarbeide et motforslag. Det forekommer meg at når et forslag alltid skal bli møtt med et motforslag, er utsiktene til å vinne frem allerede derved blitt begrenset. Det må være mulig å diskutere forslag uten allerede fra begynnelsen av å ha bundet seg til å diskutere dem ut fra et motforslag.

Kjøs: Jeg har lite å bemerke til den orientering utenriksministeren har gitt, men det er et par ting som jeg gjerne vil fremheve.

Jeg er tilfreds med at man fra norsk side har tatt opp igjen dette spørsmålet om fastsettelsen av inspeksjonssoner mot overraskende angrep. Det er nettopp frykten for det overraskende angrep som har hvilt som en mare over Vestens forsvar gjennom alle år og som gjør det fremdeles, så det ville bety svært meget om man kunne realisere dette prosjektet med inspeksjonssoner, og for oss naturligvis i den arktiske sone, slik som det har vært tale om. Jeg anser dette for langt bedre og mer betydningsfullt enn å gå til uttynnede militære soner på begge sider av demarkasjonslinjen. Det ville føre til svekkelse av det vestlige forsvar og er derfor lite å anbefale, mens inspeksjonssonene ville være til meget stor betryggelse.

Med hensyn til nedrustningen av konvensjonelle styrker og våpen, ville det være meget gledelig om man der kunne gjøre fremskritt, men jeg vil sterkt understreke at det må være under forutsetning av effektiv kontroll. Selvsagt kan man først drøfte selve nedrustningen og hva som skal kontrolleres, men det er klart at intet kan settes i verk før man er enige om kontrollen, og da blir jo det hele nærmest et spørsmål om rekkefølgen i forhandlingene, og for så vidt av mindre realitet. Den realitet som må stå fast og som vi ikke kan fire på, det er at skal nedrustningen settes i verk, må kontrollordningen også være effektiv og godkjent av begge parter.

Når det så gjelder Berlin-spørsmålet, er jeg tilfreds med at utenriksministeren igjen understreker at man der er klar over at forhandlingsmarginen er meget trang. Selvsagt er det helt riktig at man der ikke kan gå til andre innrømmelser enn dem

som vestberlinerne er tjent med, og det forstår jeg heller ikke vil bli gjort, men det er av stor viktighet også for oss og for tilliten og samholdet i det hele den vestlige forsvarsallianse. Skal vi ha tillit til den og stole på den, kan man ikke gi etter selv når det gjelder så små folkegrupper som denne i Vest-Berlin, og det er ganske riktig som utenriksministeren sa en gang, at vi ikke er stort større vi heller, så det er et overmåte avgjørende punkt at man står fast i det spørsmålet.

For øvrig vil jeg bare til slutt erklære meg enig i den konklusjon utenriksministeren trakk, at det er riktig at man her ikke nå setter altfor store forventninger til konkrete resultater i første omgang, men at man holder veien åpen for ytterligere toppmøter, så man ikke synker ned i dyp skuffelse over at det ikke skjer så svært meget.

Utenriksminister Lange: Grunnen til at vi har lagt en viss vekt på forhandlingene om prøvestans er ganske enkelt den at her har man for første gang en sjanse til i praksis å få prøvet ut et kontrollsystem, og vi regner med at hvis det kontrollsystem blir prøvet ut, vil det bidra til å bryte ned en del av mistilliten og motstanden fra sovjetisk side – den mistillit som jo bunner i at de tror at ethvert kontrollsystem er et spionasjesystem. Ellers er jeg enig med hr. Svensen i at det i og for seg ikke er så særlig ønskelig fra vestlig hold at man kommer inn på en diskusjon om avleveringsmidler, men det er altså en konsesjon man har måttet gi overfor Frankrike for å få Frankrike til å bli med på det øvrige opplegg fra vestlig hold. Ellers har det fra norsk side hele tiden vært hevdet at presentasjonen måtte vies større oppmerksomhet enn man har gjort fra Vestens side under alle de senere års forhandlinger med Sovjet-Samveldet.

Til hr. Kjøs så kan jeg bare si at jeg er enig i hvert ord.

Møtet slutt kl. 10.